પ્રથમ શ્રાવણ વદ ૨, બુધવાર તા. ૩-૦૮-૬૬
ગાથા-૧. પ્રવચન-૬

'સમયસાર' શરૂ કરતાં ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' સિદ્ધને નમસ્કાર કરી અને સમયપ્રાભૃત શરૂ કરે છે. સિદ્ધને નમસ્કારમાં જુઓ! આમ શબ્દ તો એવો આવ્યો કે સર્વ સિદ્ધને નમસ્કાર કરું છું. પણ ભાવનમસ્કાર સિદ્ધને એમ કહેવાય કે પોતે પોતામાં એકાકાર થઈને આરાધ્ય અને આરાધક હું જ, આરાધક કરનારો હું, આરાધન કરનારો અને આરાધ્ય હું, એવું ચૈતન્ય સ્વરૂપ એની અંતરમાં રાગના સંગ રહિત સ્વરૂપની શુદ્ધતામાં એકાગ્રતા જે નિર્વિકલ્પ શાંતિ અથવા શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને રમણતા (થાય) એને અહીંયાં સિદ્ધને ભાવનમસ્કાર કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કે નહિ આમાં?

ફરીને. અહીં તો પહેલી ગાથામાં '**वंदित्तु**'થી ઉપાડ્યું છે. એક '**वंदित्तु**'માંથી એટલું કાઢ્યું, વંદન કરું છું એનો અર્થ સિદ્ધ ભગવાન આમ છે (એને નમસ્કાર કરું છું) એમ નહિ. પણ વંદન કરું છું એનો અર્થ કે જે સિદ્ધ સ્વરૂપ પરમાત્મા છે એવું મારું અંતર સ્વરૂપ છે. એવા સિદ્ધ સ્વભાવ મારો છે એમાં હું એકાકાર થઈ અને ભાવઆરાધનરૂપી નમસ્કાર થવો, નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, શાંતિ (થવા) એને અહીંયાં ભાવનમસ્કાર સિદ્ધને કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. કહો, આમાં લાંબુ ક્યાં થયું? અહીં તો '**वंदित्तु सव्व सिद्धे**' (એમ છે). સર્વ સિદ્ધ તો અનંત છે.

મુમુક્ષુ :- સર્વ સિદ્ધને નમું છું, સહેલું સટ.

ઉત્તર :- ઈ જ કહે છે ને. સહેલું સટ. આ બધા વાંધા ઉઠ્યા છે ને ઈ. કેટલાક એમ બોલે છે, પેલા શ્વેતાંબરના સાધુ, કે 'કાનજીસ્વામી' કહે છે એ નિશ્ચય કહે છે એ વાત તો સાચી પણ આ વ્યવહાર કરતા કરતા થાય (એમ નથી કહેતા). અરે..! પણ સાંભળને! સાચી નિશ્ચય(ની વાત) તને બેઠી છે જ ક્યાં? નિશ્ચય હોય એને વ્યવહાર હોય ત્યારે એને વ્યવહાર કહેવાય છે. એકલા નિશ્ચય વિનાના વ્યવહાર-ફ્યવહાર એ વ્યવહાર તો આંધળો છે. આંધળાને જાણનાર જાગ્યા વિના વ્યવહાર છે (એમ) જાણશે કોણ? સમજાણું કાંઈ? મોટો વાંધો. બહાર સત્ય આવ્યું એટલે માણસને જરી કહેવું પડે કે નિશ્ચયની વાત તો સાચી. પણ નિશ્ચય એટલે સત્ય. વ્યવહાર એટલે આરોપિત ઉપચારિત કથન અને ઉપચારિત ભાવ. ઉપચારી હોય તો આ નિશ્ચય અણઉપચારી તત્ત્વ પ્રગટે. એમ છે જ નહિ.

આ પહેલા શ્લોકમાં જ એમ કહી દીધું કે સિદ્ધોને ભાવ-દ્રવ્યથી હું નમસ્કાર કરું છું એનો અર્થ, સિદ્ધ ભગવાન જેવા છે તેને મેં મારા લક્ષમાં સિદ્ધ સ્વરૂપ હું છું એમ લીધું છે. અને લઈને મેં મારી એકાગ્રતામાં શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને શાંતિ દ્વારા મેં આત્માનું આરાધન

કર્યું, એ જ ભાવ સિદ્ધને ભાવનમસ્કાર કર્યો એમ કહેવાય. એવા ભાવનમસ્કાર કાળે વિકલ્પ જે અમને ઊઠ્યો છે અને વાણી નીકળે છે તે અસદ્‌ભુત વ્યવહારનયે દ્રવ્યનમસ્કાર કર્યો છે. એનો અર્થ થયો કે ભાવ હોય ત્યારે આ દ્રવ્ય હોય. એમ સાથે ને સાથે વાત લીધી. આ તો શાસ્ત્ર છે. એમાં પણ 'કુંદકુંદાચાર્ય'ના શાસ્ત્ર. સર્વજ્ઞના ભેટા કરીને આવેલા એમના લખેલા છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ભાવસ્તુતિ અને દ્રવ્યશ્રુત...

ઉત્તર :- દ્રવ્યશ્રુત ક્યાં કીધું? ભાવસ્તુતિ અને દ્રવ્યસ્તુતિ કીધું. આ શું કહ્યું?

મુમુક્ષુ :- આમાં તો '**वंदामी**' એટલું જ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- '**वंदामी**'નો અર્થ આ જ કાઢ્યો. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય', '**वंदामी**'નો અર્થ આ છે એમ કહે છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય' '**वंदित्तु**' કહે છે એનો અર્થ આ છે. એઈ..! એ વસ્તુ એમ છે. વંદન એટલે મહા અનંત સિદ્ધો કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત પરમાત્મા, એનો જ્યાં સ્વીકાર અંદર થાય ત્યારે એની દૃષ્ટિ અંદર નિર્વિકલ્પ સ્વભાવમાં જાય ત્યારે તે '**वंदित्तु सव्व सिद्धे**'ને ભાવે નમસ્કાર કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય'નું હૃદય એ છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' તેમનું હૃદય ખોલ્યું છે. સમજાણું કાંઈ આમાં? આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ! શબ્દની પાછળ કથનનો આશય શું છે એ ન સમજે તો એમાં એક્કેય અર્થ સમજે નહિ. લખાણ તો ઘણાં પ્રકારના હોય. અહીં તો કહે છે, '**वंदित्तु**'માંથી આ કાઢ્યું. હું '**भावद्रव्यस्तवाभ्यां स्वात्मनि परात्मनि**'. પછી આ જરી પ્રશ્ન ઉઠ્યો પણ અમારા બેયમાંથી એકેય પંડિત બોલ્યા નહિ. સ્પષ્ટ કર્યું નહિ. આપણને કંઈ સંસ્કૃત આવડે નહિ. ભાવની સંધિ કરીએ. સંસ્કૃતનો શબ્દ તો...

આમ કહ્યું ને હમણાં? કે '**भावद्रव्यस्तवाभ्यां स्वात्मनि**' એ તો બરાબર છે. પોતાના આત્મામાં ભાવથી સ્થાપું છું અને દ્રવ્ય એટલે વિકલ્પ અને વાણીથી સ્તુતિ કરું છું. હવે સ્વઆત્મામાં તો ભાવ-દ્રવ્ય કરીને સ્થાપું છું. પણ પરાત્મામાં? એને ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિ લાગુ પડીને કહે છે? કે હું ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિ કરીને સમયસારના અવયવને કહીશ. સમયસાર એટલે પ્રવચનના અવયવને. એમ છે ને છેલ્લો? છેલ્લો શબ્દ એમ છે ને? '**भाववाचा द्रव्यवाचा च परिभाषणमुपक्रम्यते**'. એ ભાવવાચા અને દ્રવ્યવાચા આને-કહેનારને લાગુ પડે છે. ભાઈ! શું કહું છું સમજાય છે? 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને લાગુ પડે છે. એ કાંઈ શ્રોતાને લાગુ નથી પડતું. છે ને છેલ્લા શબ્દો? '**भाववाचा द्रव्यवाचा**' કહેનારને લાગુ પડે છે. '**भावद्रव्यस्तवाभ्यां**' એ પોતાને લાગુ પડ્યું. કહેનાર છે, હું કહું છું, ભગવાન સિદ્ધની સ્તુતિ કરીને એટલે હું પોતે નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિ અને શાંતિમાં છું એ મારો ભાવનમસ્કાર સિદ્ધને છે. એવો દ્રવ્યનમસ્કારનો વિકલ્પ ઉઠ્યો તેને વ્યવહારનમસ્કાર-દ્રવ્યનમસ્કાર કહેવાય. એવો હું હવે સમયસાર પ્રવચનનો એક અવયવ એને હું કહેવા માંગુ છું. એટલે કહેનાર આવો હોય એમ પણ ત્યાં સ્થાપ્યું.

ભાન વિનાનું અંદર હોય અને સમયસારના પ્રવચનના અવયવને કહે એ હોઈ શકે નહિ, એમ પણ સિદ્ધ કર્યું, ભાઈ!

'પંચાસ્તિકાય'માં કહ્યું કે જ્ઞાનસમયની પ્રસિદ્ધિ અર્થે શબ્દસમયના સંબંધે અર્થસમયને હું કહીશ. અહીં કહે છે કે આવું સ્વરૂપ જે મને જણાણું છે તે હું પ્રવચનના અવયવ એવો સમયસાર કહીશ. એટલે કહેનાર આવો હોય. જેને શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનું અંતર ભાન નથી અને એ આ સમયસારને અંશને કહે, નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ એને હોઈ શકતો નથી. સમજાય છે કાંઈ વાત? આ તો પંદરમી વાર ચાલે છે સભામાં. કાંઈ વધારે સ્પષ્ટ તો થવું જોઈએ ને થોડું. કેમ જ્ઞાનચંદજી? ઓહોહો..!

પ્રભુને રેલમછેલ કર્યા છે. ભાઈ! તું પરમાત્મા છો ને પ્રભુ! તું સર્વ સિદ્ધમાં ભળવાનો છો ને. થોડા કાળે બાહ્યથી ભળવાનો. એટલે એ ક્ષેત્રમાં (ભળવાનો). અહીંયાં સિદ્ધને નમસ્કાર કરતાં પોતે કહે છે કે ભાવનમસ્કાર સર્વ સિદ્ધને, પરદ્રવ્યને. કેટલાક કહે છે કે આ સર્વ સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યો એ 'કુંદકુંદાચાર્યે' વ્યવહાર કર્યો છે. કહે છે કે નહિ? તલોદમાં પ્રશ્ન આવ્યો હતો. જુઓ! એણે નમસ્કાર આમ કર્યો છે. ના, **'वंदित्तु सव्व सिद्धे'**નો અર્થ ઓલામાં-પત્રોમાં આવે છે. એમણે 'કુંદકુંદાચાર્યે' પણ પહેલો વ્યવહાર સિદ્ધ કર્યો છે. સર્વ સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યો એ વ્યવહાર સિદ્ધ કર્યો છે, એમ કહે છે. ભાઈ! એમ નથી. બાપુ! તને એના અર્થની ખબર નથી. એમ કે **'वंदित्तु सव्व सिद्धे'** કહ્યું, તો સિદ્ધ તો વ્યવહાર છે, પર છે. તો એમણે પહેલો વ્યવહાર સિદ્ધ કર્યો છે. એમ ઈ કહે છે. એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? ઈ આવે છે, પત્રોમાં આવે છે. પત્રોમાં તો ઘણું એમ તમે લખ્યે જાવ, બાપા! એમ ન ચાલે. આ તો સર્વજ્ઞનો પંથ છે. વીતરાગમાર્ગ છે, ભાઈ! એ વીતરાગની દૃષ્ટિ વિના એ વીતરાગના ભાવના અર્થ સમજવામાં ન આવે. એમ ને એમ લખ્યે જાય અને કહે જાય એમ ન હોય.

તેથી ત્યાં 'પંચાસ્તિકાય'માં પણ કહ્યું ને કે અમે અર્થસમયને શબ્દસમયના સંબંધે જ્ઞાન થવા માટે કહેશું. તો એ પોતાને અર્થસમય યથાર્થ ભાન પ્રગટ્યું છે એ શબ્દસમયના સંબંધે જ્ઞાનને કહેશું. શબ્દથી જ્ઞાનને કહેશું કે આ વસ્તુ આત્મા છે. અને એમાં ઘણું આવ્યું છે ને? ભાઈ! વીતરાગ નથી લીધું? શું કહેવાય? શબ્દો પણ રાગ વિનાના શબ્દો હોય છે. એમ આવે છે 'પંચાસ્તિકાય'માં. રાગ-દ્વેષ વિકૃતિ વિનાનો પાઠ છે. ત્યાં એવો પાઠ છે. પંડિતજી! 'પંચાસ્તિકાય' (ગાથા-૩માં) છે. પાઠ એવો છે. જુઓ! એની શૈલી કોઈ ગજબની છે! **'સમ' એટલે મધ્યસ્થ અર્થાત્ રાગદ્વેષથી વિકૃત નહિ બનેલો; 'વાદ' એટલે વર્ણ (અક્ષર),...'** દેખો! શબ્દોમાં વીતરાગની વાત આવશે. એ વિકૃતપણામાં રાગ છે એ શબ્દોમાં નહિ આવે. એ તો 'પંચાસ્તિકાય'માં છે. પંડિતજીને દો, પંડિતજીને દો. અમારા પંડિતજી માંડ અહીંયાં કો'ક દિ' (રહે). ૯ પાને છે. પાનું-૯. ત્રીજી ગાથા છે ને? જુઓ! ૯ પાનું.

'**અહીં (આ ગાથામાં) શબ્દરૂપે, જ્ઞાનરૂપે અને અર્થરૂપે (-શબ્દસમય, જ્ઞાનસમય અને અર્થસમય)-એમ ત્રણ પ્રકારનો 'સમય' શબ્દનો અર્થ કહ્યો છે તથા લોક-અલોકરૂપ વિભાગ કહ્યો છે.' 'अमिओ लोओ अलोओ' 'સમ' એટલે મધ્યસ્થ અર્થાત્ રાગદ્વેષથી વિકૃત નહિ બનેલો; 'વાદ' એટલે વર્ણ (અક્ષર). પદ (શબ્દ) અને વાક્યના સમૂહવાળો પાઠ.**' દેખો ભાષા! જે વીતરાગભાવ કહે છે, પોતાનો વીતરાગભાવ છે તો વાણીમાં પણ વીતરાગભાવનું સ્થાપન આવે છે. એમ આ વિકારથી બનેલો પાઠ કે રાગની એકત્વબુદ્ધિવાળો જે જીવ છે એના શબ્દોમાં રાગવાળો જ પાઠ આવે. સમજાણું કાંઈ? આ તો 'કુંદકુંદાચાર્ય'ના શાસ્ત્ર એટલે સાક્ષાત્ કેવળીના વચનોની સંધિ કરનારા છે! જુઓ!

'**વિકૃત નહિ બનેલો; 'પાઠ'...**' એક તો અક્ષર, પછી પદ-શબ્દો અને એનો સમૂહ. એ '**પાંચ અસ્તિકાયનો 'સમવાદ' અર્થાત્ મધ્યસ્થ (-રાગદ્વેષથી વિકૃત નહિ બનેલો) પાઠ (-મૌખિક કે શાસ્ત્રારૂઢ નિરૂપણ)...**' મોઢેથી કહો કે શાસ્ત્રમાં લખેલો કહો પણ એમાં વીતરાગભાવનું સ્થાપન હોય છે. વીતરાગભાવ વાણીમાં આવે છે. સમજાય છે કાંઈ? ત્યાં આખું કથન વીતરાગનું વીતરાગભાવની વાણી છે. ચાહે સો અનુયોગ કહો, કોઈપણ અનુયોગ (હો) પણ વીતરાગભાવથી ગુંથાયેલો એ પાઠ હોય છે. સમજાણું? એ શબ્દસમય. '**એટલે કે શબ્દાગમ તે શબ્દસમય છે. (૨) મિથ્યાદર્શનના ઉદયનો નાશ હોતાં, તે પંચાસ્તિકાયનો જ સમ્યક્ અવાય અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાન તે જ્ઞાનસમય છે,...**' દેખો! મિથ્યાત્વનો નાશ થઈને જે જ્ઞાન પ્રગટ્યું તેને જ્ઞાનસમય કહે છે અને એમાં કહેલો વીતરાગી શબ્દો-પાઠ એને વીતરાગી શબ્દસમય કહે છે. ખુબી તો જુઓ! ઓહોહો..! સમજાણું કાંઈ?

'**મિથ્યાદર્શનના ઉદયનો નાશ હોતાં, તે પંચાસ્તિકાયનો જ સમ્યક્ અવાય...**' જુઓ! નીચે ભાઈએ (અર્થ) કર્યા છે. '**સમ્યક્જ્ઞાન, જથ્થો, સમૂહ (આ પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ શાસ્ત્રમાં અહીં કાળદ્રવ્ય કે જે દ્રવ્ય હોવા છતાં અસ્તિકાય નથી તેથી તેને વિવક્ષામાં ગૌણ કરીને...**' એનું કાંઈ નહિ. આપણે અહીંથી મૂળ તો વીતરાગપણું લેવું છે. '**મિથ્યાદર્શનના ઉદયનો નાશ હોતાં, તે પંચાસ્તિકાયનો જ સમ્યક્ અવાય અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાન તે જ્ઞાનસમય છે. (૩) કથનના નિમિત્તે જણાયેલા તે પંચાસ્તિકાયનો જ વસ્તુરૂપે સમવાય અર્થાત્ જથ્થો તે અર્થસમય છે. એટલે કે સર્વ પદાર્થસમૂહ તે અર્થસમય છે. તેમાં, અહીં જ્ઞાનસમયની પ્રસિદ્ધિ અર્થે શબ્દસમયના સંબંધથી અર્થસમય કહેવાનો (શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવનો) ઈરાદો છે.**' ઓહોહો..! એક શ્લોકમાં તો કેટલું કહ્યું!

શબ્દો પણ રાગથી વિકૃત બનેલા નથી. શબ્દો એ તો જડ છે ને. પછવાડે ભાવ છે વીતરાગપણું કહેવું છે. એ શબ્દોમાં વીતરાગપણાનું જ સ્થાપન આવે છે. એને શબ્દઆગમ કહીએ, એને શાસ્ત્ર કહીએ, એમ અહીં કહે છે. શાસ્ત્ર એને કહીએ કે વીતરાગદૃષ્ટિવાળો વીતરાગ સમભાવ પ્રગટ્યો છે એ જે વાણી એની નીકળે છે તે વાણીને શબ્દઆગમ વીતરાગ-

રાગથી વિકૃત નહિ બનેલા પાઠને આ કહેનારા આવા છે માટે શબ્દને વીતરાગપણું લાગુ પડે છે. એને શબ્દસમય કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

અહીં ભાવમાં વીતરાગપણું છે એટલે શબ્દમાં વીતરાગપણાનું જ સ્થાપન આવે. રાગ કરવા જેવો છે, રાગથી લાભ (થશે) એ શબ્દો શાસ્ત્રના નથી. એ શાસ્ત્રના શબ્દો જ નથી. એમ પોકારે છે. આહાહા..! શાસ્ત્રના શબ્દો એવા હોય કે જે રાગના રહિત સ્થાપનવાળો જે જીવ છે, વીતરાગ દૃષ્ટિ અને જ્ઞાનાદિ સ્થિરતા પ્રગટી છે એ વીતરાગપણાનું સ્થાપન કરે છે. વીતરાગપણું તે કરવા જેવું છે. રાગ તે કરવા જેવો છે અને રાગથી વીતરાગપણું પ્રાપ્ત થશે એ શબ્દ શાસ્ત્રમાં નહિ આવે, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? જ્ઞાનચંદજી! દેખો! કેટલી ટીકા કેવી સરસ! આહાહા..!

ભાઈ! એને અમે શબ્દસમય કહીએ છીએ કે જે ભાવઆગમથી જે અંદર સમ્યક્જ્ઞાન પ્રગટ્યું એની જે વાણી થઈ એને શબ્દઆગમ (કહીએ છીએ). કેમકે એમાં રાગથી વિકૃત બનેલો પાઠ આવશે જ નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ પંચાસ્તિકાય (છે). બાપુ! પંચાસ્તિકાય એટલે શું? પંચાસ્તિકાયને સિદ્ધ કોણ કરશે કે આમ વસ્તુ છે. જેને એક જ્ઞાનમાં એક સમયમાં છ દ્રવ્યને જાણવાનો સ્વભાવ છે. એવી જ્ઞાનની પર્યાયનો અનંતગુણ અનંત અનંત પર્યાય તે ગુણ છે, એવા અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ આત્મા છે. એવી જ્યાં અંતરમાં નિર્વિકલ્પ, રાગ વિનાની દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અને રમણતા થઈ એ જે વાણી કહે છે એ વાણીમાં રાગથી બનેલો વિકૃત પાઠ હોઈ શકશે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન! આ તો પરમાત્માની પેઢી છે. એ કાંઈ રાંકા ભિખારીની પેઢી નથી. અબજોનો વેપાર કરનારો હોય તો ૨૫ રૂપિયાના પગારવાળો નોકર રાખતો હશે? એવો મુનિમ હશે એનો? અબજોનો વેપાર કરતો હોય એનો નોકર ઘાંચી રાખતા હશે, ૨૫ના પગારવાળો? એના પાંચ-પાંચ હજાર, દસ-દસ હજારના મહિનાના પગાર હોય. એમ ભગવાનની પેઢીના કહેનારા સંતો કેવા છે, જો તો ખરો. સર્વજ્ઞને સ્થાપે છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથનો કહેલો વીતરાગભાવ, કહે છે કે અમે કહેનારા આવા વીતરાગભાવવાળા છીએ. એના મુખમાંથી વાણી નીકળે અને એ વાણી પછી શાસ્ત્રમાં લખવામાં આવે, એ રાગથી વિકૃત નહિ બનેલા પાઠને શબ્દઆગમ કહે છે. પંડિતજી! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઈ શબ્દો પણ શબ્દની પર્યાયમાં સ્વપર કહેવાની તાકાતવાળા એ શબ્દ છે. અને એમાં સ્વપરમાં વીતરાગપણું સ્થાપવાની એનામાં તાકાત છે. આત્માને લઈને નહિ. અહીં તો શબ્દઆગમ કોને કહેવો? (રાગ) રહિત વીતરાગતાથી બનેલો. રાગ એમાં હોઈ શકે નહિ. વિકલ્પની વૃત્તિ છે એ વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. અને એ વાણીમાં કોઈ (પણ) ચાર અનુયોગ વીતરાગની વાણીમાં રાગથી-વિકારથી બનેલું સ્થાપન શાસ્ત્રમાં હોઈ શકે જ નહિ.

કેમકે પોતે વીતરાગ અને સર્વજ્ઞ થયા તો એની વાણીમાં વીતરાગ અને સર્વજ્ઞપણું થવાનું જ આવે. રાગ અને અલ્પજ્ઞપણાનું રહેવું રાખવું છે એ વાણીમાં આવે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ?

એ વાત એક વાર કરી હતી. તીર્થંકરને વિકલ્પ એવો ઉઠ્યો કે હું પૂર્ણ થાઉં. બંધન પડે ત્યારે પૂર્ણ થવાનો વાણીનો ધ્વનિ અસ્તિપણે એવો જ આવે. તમે પાછા પડી જશો અને રાગ કરવા જેવો છે એ વાત હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? પોતના સાધકપણામાં સહેજે એવો વિકલ્પ ઉઠ્યો હતો કે હું પૂર્ણ થાઉં. એનો બંધ પડી ગયો, પરમાણુનો. એ પરમાણુનો ધ્વનિ જ એવો આવશે. જગતને વીતરાગપણાની ઉત્પત્તિ અને વીતરાગતાની વૃદ્ધિ કરે એવા શબ્દો હશે. બાપુ! આ તો વીતરાગ માર્ગ છે, ભાઈ! કહો, સમજાણું આમાં?

અહીં તો જરી પોતાના આત્મામાં ભાવનમસ્કાર સિદ્ધને કર્યો. અરે..! પ્રભુ! પણ સિદ્ધ તો પરદ્રવ્ય છે ને. અમે કહીએ છીએ કે સ્વદ્રવ્યની આરાધકદશાથી જ સિદ્ધને ભાવનમસ્કાર કહેવામાં આવે છે. પણ પ્રભુ! અમે પૂછીએ છીએ, તમે કહો છો કે સિદ્ધને નમસ્કાર કરીએ. પરદ્રવ્યને. તમે એક બાજુ કહો કે પરદ્રવ્ય પરાશ્રિત વ્યવહાર, સ્વઆશ્રિત નિશ્ચય. પરાશ્રિત વ્યવહાર તો ભગવાનને નમસ્કાર (કરો) એ તો પરાશ્રિત વ્યવહાર વિકલ્પ થઈ ગયો. સાંભળને ભાઈ! એ સિદ્ધને અમે અંતરમાં સમાડ્યા છે, અંતર મારું સ્વરૂપ જ સિદ્ધ સ્વરૂપ એવું ભાન કર્યું છે એમાં એકાકાર છે. એ સિદ્ધને નમસ્કાર સ્વઆશ્રય કર્યો એને પરને કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

હવે આ દ્રવ્ય-ભાવમાં '**स्वात्मनि परात्मनि**'. ખરેખર તો પોતાનું જ છે આમાં. પરાત્માને હજી કહે છે ને હું આવો અવયવ કહીશ. નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિ સહિત,... એ કીધું, સિદ્ધ સ્થાપું એમ કીધું. છતાં કેવો શબ્દાર્થ નીકળે એ તમે વ્યાકરણવાળા જાણો. તેથી તો પૂછ્યું. '**भावद्रव्यस्तवाभ्यां स्वात्मनि परात्मनि**' બેને લાગુ પડે છે કે પોતાને જ એકલું (લાગુ પડે છે)? ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિ હું કરું છું. તમારા આત્મામાં સિદ્ધપણાને સ્થાપું છું. એ તો વાત છે. સમજાણું કે નહિ? પછી વિચારજો. પંડિતજીને થોડો મોખ આપીએ. આહાહા..!

આ તે શું કર્યું છે, જુઓને! '**वंदित्तु सव्व सिद्धे**'. આ વંદન વંદન મારું સર્વ સિદ્ધોને! ઓહો..! તારી પર્યાય અલ્પજ્ઞ, મતિ-શ્રુતની પર્યાય અલ્પજ્ઞ અને અનંતા કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયેલાને તું મતિજ્ઞાનનો અલ્પ જ્ઞાની તે આવા અનંતને નમસ્કાર (કરે)? એવા અનંત શી રીતે તારી પર્યાયમાં સમાશે? સ્થાપ્યા છે ને આમ? સ્થાપ્યા છે. મારી પર્યાયમાં અનંત સિદ્ધને સ્થાપું છું. એનો અર્થ અનંત અનંત કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત મારી પર્યાયમાં કર્યા તો એ પર્યાય દ્રવ્ય ઉપર ઢળી ગઈ છે. સ્વભાવ ઉપર ઢળેલી નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિની સ્થિરતા થઈ એને અમે સિદ્ધોને ભાવથી નમસ્કાર કરીએ છીએ એમ લાગુ પડે છે. અને વિકલ્પ જે ઉઠ્યો છે અને વાણી (નીકળે છે) એ દ્રવ્યનમસ્કાર છે. પણ આવું હોય એને આવું હોય. ભાવનમસ્કાર

દ્રવ્યનમસ્કારથી પ્રાપ્ત થાય છે એમ નથી અને ભાવનમસ્કાર વિનાનો એકલો દ્રવ્યનમસ્કાર હોય એમ નથી. એમ એટલા એમાં સિદ્ધાંતો નીકળે છે. સમજાણું કાંઈ?

ઓહોહો..! 'કુંદકુંદાચાર્ય' પંચમઆરાના તીર્થંકર! ધર્મધુરંધર ધર્મના થાંભલા, ધર્મના થાંભલા. આકાશને થાંભલા ન હોય. આ તો ધર્મના સ્તંભ! આહા..! ભાઈ! પેલા કહે છે, જુઓ! સિદ્ધોને નમસ્કાર (કર્યા છે). પ્રભુ! સાંભળ, ભાઈ! એ વ્યવહાર કાઢવા માગે છે. પરજીવ છે ને? પર. જુઓ! એમણે પહેલો સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યો છે. માટે પોતાને નમસ્કાર નથી કર્યો. ભાઈ! એનો અર્થ તું સમજ નહિ. એટલા બધા અનંતા સિદ્ધો, છ મહિના ને આઠ સમયમાં ૬૦૮ મુક્તિ પામે, એવા અનંત પુદ્‌ગલ પરાવર્તનના સિદ્ધો, અનંત પુદ્‌ગલ પરાવર્તનના. ભૂતકાળ અનંત પુદ્‌ગલ પરાવર્તન. એક પુદ્‌ગલ પરાવર્તનના અનંતમા ભાગમાં અનંતી ચોવીશી જાય. એક પુદ્‌ગલ પરાવર્તનના અનંતમા ભાગમાં અનંતી ચોવીશી જાય. એવો એક પુદ્‌ગલ પરાવર્તન. એવા એવા એક ચોવીશીમાં અસંખ્ય મોક્ષ જાય. ચોવીશીનો કાળ ક્રોડા ક્રોડી સાગરોપમ છે ને. છ માસ ને આઠ સમયે ૬૦૮ જાય. એમાં અસંખ્યાતા એક ચોવીશીમાં મોક્ષ જાય. એવા એવા પુદ્‌ગલ પરાવર્તનના અનંતમા ભાગમાં અનંતી ચોવીશી, એવો એક પુદ્‌ગલ પરાવર્તન. એવા અનંત પુદ્‌ગલ પરાવર્તનના સિદ્ધો, એ બધાને અહીં સમાડ્યા. આસ્થા કરી. આટલા થયા, આટલા છે, સંખ્યા આટલી છે. આટલી બધી સંખ્યાને અહીં સમાડી દઉં છું. એ પર્યાયમાં દૃષ્ટિ રહે તો સમાય નહિ. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન મારો આત્મા સર્વજ્ઞના પેટમાં આખું સર્વજ્ઞ-પેટ પડ્યું છે મારું. અનંતા સિદ્ધો આમાં પડ્યા છે. મારી એક એક સિદ્ધપર્યાય જે થવાની એવી અનંતી સિદ્ધપર્યાયો, અનંતી સિદ્ધપર્યાયો મારા અંદરમાં પડી છે. એને અંદર વળીને નમસ્કાર કર્યો તે અનંતા સિદ્ધને ભાવનમસ્કાર કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. કહો, છોટાભાઈ! ઓહોહો..! 'એ સિદ્ધ ભગવંતો, સિદ્ધપણાને લીધે સાધ્ય જે આત્મા તેના પ્રતિચ્છંદ...' પડઘો. હિન્દીમાં શું કહે છે? પ્રતિધ્વનિ. પ્રતિઘાત કહે છે ને? પડઘો. આદર્શ થાય પણ આ પ્રતિઘાત. શબ્દો પ્રતિઘાત (પામે). પડછંદો આપણે નથી કહેતા? પડછંદો પડ્યો. પહેલા અહીં બહુ પડતો. અહીં બોલે ત્યારે. આ મકાન નવું હતું ને (ત્યારે). મોટા મકાનમાં બહુ પડછંદો આમ સામો ઉઠે. પ્રતિધ્વનિ. એમ સિદ્ધ ભગવાન હે પરમાત્મા તમે પૂર્ણાનંદ અનંત છો. હે પરમાત્મા તું પૂર્ણાનંદ અનંત છે. સમજાણું કાંઈ?

એમ આચાર્ય કહે છે, તે સિદ્ધ સમાન '**પોતાના સ્વરૂપને ધ્યાઈને, તેમના જેવા થઈ જાય છે...**' એ ચાર ગતિથી (વિલક્ષણ) પંચમગતિ મોક્ષને પામે છે. હવે '**કેવી છે તે પંચમગતિ?**' એક બોલનો અર્થ થઈ ગયો છે. '**સ્વભાવભાવરૂપ છે...**' ગતિ, હોં! પર્યાય. એ અનંતા સિદ્ધોની વર્તમાન પર્યાય ધ્રુવ છે. ધ્રુવ એટલે સ્વભાવભાવરૂપ છે. સ્વભાવભાવરૂપ છે. જેવો એનો સ્વભાવ હતો એ રૂપ એની દશામાં થઈ ગયું છે. સમજાણું કાંઈ? પરિણામિક

સ્વભાવે ભાવ હતો, એ પર્યાયમાં ક્ષાયિકભાવ આવ્યો એ ક્ષાયિકભાવ પણ સ્વભાવભાવરૂપ છે એમ કીધું અહીં તો. સમજાણું કાંઈ? '**તેથી ધ્રુવપણાને અવલંબે છે.**' '**સ્વભાવભાવરૂપ છે તેથી ધ્રુવપણાને અવલંબે છે.**'

'**ચારે ગતિઓ પરનિમિત્તથી થતી હોવાથી ધ્રુવ નથી.**' વિભાવ છે ને. કર્મનું નિમિત્ત અને નિમિત્તના અવલંબે જે વિકાર થાય એ ધ્રુવપણાને અવલંબે નહિ. એ તો નાશવાન પદાર્થ છે, એ '**વિનાશિક છે;...**' ચાર ગતિ વિનાશિક છે. સ્વર્ગની ગતિ પણ વિનાશિક છે. '**ધ્રુવ' વિશેષણથી પંચમગતિમાં એ વિનાશિકતાનો વ્યવચ્છેદ થયો.**' ભગવાન સિદ્ધપર્યાય એ અવિનાશી છે. ચાર ગતિની પર્યાય વિનાશિક છે. સર્વાર્થસિદ્ધનો ૩૩ સાગરનો ભવ હોય, લ્યો. અંતે વિનાશિક. આ તો પર્યાય પ્રગટી, જેવો સ્વભાવ અંદરમાં હતો એવી જ પર્યાયરૂપ પરિણમીને આમ એકાકાર અભેદ થઈ ગઈ. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય એકલા સ્વભાવરૂપ થઈ ગયા. ચાર ગતિનું જે નિમિત્તપણું આધીન હતું તેનો નાશ કર્યો. એ એક બોલ કહ્યો-ધ્રુવ.

હવે, '**ધ્રુવમચલમ**'. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં '**अमलं अचलं**' બે શબ્દો પડ્યા છે. આમાં અચલ શબ્દ એકલો છે. અચલ છે. '**વળી તે ગતિ કેવી છે?**' સિદ્ધગતિ. આહાહા..! ભગવાન જ યાદ કર્યા છે અહીં તો. રાગ કેવો, વિકલ્પ કેવો, નિમિત્ત કેવું. ભગવાન વસે છે ને પ્રભુ! તારા પેટમાં, તારા ગર્ભમાં-તારા ધ્રુવપણામાં. આ ધ્રુવ આમ કીધું અને આ ધ્રુવ અહીં પડ્યું છે તારું. આહાહા..! એવા ધ્રુવમાંથી પર્યાય પ્રગટી એને ધ્રુવપણાનો આરોપ કહેવામાં આવે છે. ધ્રુવપણાનો ભાવ ધ્રુવ.. ધ્રુવ.. ધ્રુવ (કહેવામાં આવે છે). એને-કેવળજ્ઞાનને કથંચિત્ કૂટસ્થ કહ્યું, લ્યો. એમ સદશ.. સદશ.. સદશ.. (રહે છે માટે). એમ એને ધ્રુવ કીધું. 'પંચાસ્તિકાય'માં 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' કૂટસ્થ કહ્યું છે.

'**અનાદિ કાળથી અન્ય (પર) ભાવના નિમિત્તથી થતું જે પરમાં ભ્રમણ...**' અનાદિ કાળથી પરભાવના નિમિત્તથી વિકારના કારણે થતું જે પરમાં ભ્રમણ '**તેની વિશ્રાંતિ...**' પહેલામાં-ધ્રુવમાં અસ્તિ સ્થાપ્યું છે, બીજામાં અભાવ સ્થાપ્યો છે-નાસ્તિ સ્થાપી છે. સમજાણું કાંઈ? '**વિશ્રાંતિ (અભાવ) વશ અચલપણાને પામી છે.**' અચલ. હવે ચળવાનું નથી. ચળવાનો અભાવ. ધ્રુવભાવ, ચળવાનો અભાવ. સમજાણું કાંઈ? આવા અનંતા સિદ્ધો ગતિપણે એટલે પરિણમનપણે પરિણમેલા પડ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? ગતિનો અર્થ ક્યાંક છે એવો, હોં! ક્યાંક છે. ક્યાં હોય, બધું કાંઈ યાદ હોય છે? ગતિનો અર્થ પરિણામ.. કાંઈક છે. સમજ્યાને? આમાં છે, જુઓ! સિદ્ધગતિ સિદ્ધપરિણતિ. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકા. ગતિ શબ્દ છે ને? '**गदिं**' શબ્દ છે. સિદ્ધગતિ સિદ્ધપરિણતિ. ગતિનો અર્થ પરિણતિ કર્યો છે. સંસ્કૃત જુઓ. ગતિ. કહેવું છે ઈ (કે) ગતિ એટલે પરિણમન થઈ ગયું છે. સિદ્ધપણાનું પરિણમન થઈ ગયું છે. પેલાને વિષમ પરિણમન ચાર ગતિમાં વિકારનું હતું. એનો અભાવ થયો. આ ગતિપણે પરિણમન થયું એ ધ્રુવ રહ્યું. અચલ-ચળવાનું નથી. અભાવ થઈ ગયો. ચળવાનો અભાવ

થઈ ગયો છે. પર્યાયમાં અસ્તિ-નાસ્તિ સિદ્ધ કરી. પર્યાયમાં, હોં! સાદિઅનંત.

મુમુક્ષુ :- એક પર્યાયમાં બે?

ઉત્તર :- અનંત. બે શું, અનંત. અનંતી પૂર્વની પર્યાયનો એમાં અભાવ. ભવિષ્યની અનંતીનો અભાવ અને વિકારી પર્યાય ને ગતિનો એમાં અભાવ, આખા ગુણનો એમાં અભાવ. એક પર્યાયમાં અનંત સપ્તભંગી ઊઠે છે. આહાહા..! એક પર્યાયમાં અનંતી સપ્તભંગી. એવો એક પર્યાયનો અનંત સપ્તભંગી ઉઠવી એ એનો સ્વભાવ-ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ? બહુ ઝીણું, હોં! નટુભાઈ! પાલેજમાં ક્યાંય સંભળાય એવું નથી. સમજાય નહિ અને અહીં કો'ક દિ' આવે એમાં પાછું ટકે નહિ. કોણ જાણે કેવું છે? આ તે શું હશે? બાપુ! આ તારી વાત છે, ભાઈ! તારા ઘરની વાત છે. ઘરમાં તું આવડો મોટો છો. કહે છે કે સિદ્ધ થયા એ સિદ્ધને લાયક તું આત્મા છો. એ સિદ્ધને નમસ્કાર કરનાર સિદ્ધ જેવો થવા માટે તૈયાર થયો છે. આહાહા..! અમે એને નમીએ છીએ, રાગને અલ્પજ્ઞતાને, નિમિત્તને અમે નમતા નથી. નમતા નથી એટલે જાણીએ ખરા, આદર કરતા નથી. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**પરમાં ભ્રમણ તેની વિશ્રાંતિ (અભાવ) વશ અચલપણાને પામી છે.**' સમજાણું? જુઓ! પાઠ છે. '**परिवृत्तिविश्रान्तिवशेनाचलत्वमुपगताम**' લ્યો, એ સંસ્કૃત છે. શેની વાત ચાલે છે આ? અનંતા સિદ્ધોને વંદન કર્યું એ સિદ્ધ કેવા? અને એ સિદ્ધ મારા ભાવનમસ્કારમાં આવી જાય છે. હું આવી ગયો એમાં એ આવી ગયા, એમ કહે છે. 'પ્રવચનસાર'માં ન કહ્યું? આ જ્ઞાન દર્શન સંપન્ન સ્વસંવેદનથી પ્રત્યક્ષ એવો હું એમ ઉપાડ્યું છે. પાંચ ગાથામાં. એવો હું. ભગવાન અનંતા તીર્થંકરો આવા અનંત જ્ઞાન દર્શન આદિ, એને નમસ્કાર. નમસ્કાર કરનાર કોણ? હું રાગવાળો એમ નહિ, રાગવાળો એમ નહિ. દર્શન જ્ઞાન સામાન્ય એવો હું આ પ્રત્યક્ષ સંવેદનવાળો તે હું. રાગ ને વ્યવહાર ને વિકલ્પ એ હું નહિ. આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય'. અને 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' ટીકા કરી છે. સમજાણું કાંઈ? હું એટલે કોણ? હું એટલે શું વિકલ્પ? હું એટલે વાણી? હું તો જ્ઞાન દર્શન સામાન્ય ત્રિકાળ સ્વરૂપ આ પ્રત્યક્ષ, પ્રત્યક્ષ. સ્વસંવેદનથી પ્રત્યક્ષ થનારો હું. એ હું. પરોક્ષ રહું એ હું નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહા..! પ્રકાશગુણ છે ને એનામાં? બારમો ગુણ છે પ્રકાશ. પ્રકાશ એટલે પ્રત્યક્ષ થાય એ એનો ગુણ છે. પરોક્ષ રહેવું એ આત્માનો ગુણ છે જ નહિ. એ એણે કૃત્રિમ ઊભું કર્યું (છે). સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા પોતાના સ્વસંવેદનજ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ એવો હું, બસ. એમાં કહેનારનો વિકલ્પ ને વાણી એ હું એમાં છું? એમાં હું ક્યાંય નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મતિ-શ્રુતમાં પ્રત્યક્ષ છે?

ઉત્તર :- મતિ-શ્રુતમાં પ્રત્યક્ષ છે. કેવળજ્ઞાન ક્યાં હતું અહીં? અવધિ, મનઃપર્યય તો એક ૠદ્ધિ છે. એ ક્યાં સાધક છે. અવધિ, મનઃપર્યય તો વચમાં આવતી એક ૠદ્ધિ

છે. સાધકપણામાં અવધિ, મનઃપર્યય કામ કરતું નથી. સમજાણું કાંઈ? મતિ-શ્રુતજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ? ઓલા વાંધા ઉઠાવે છે કે પ્રત્યક્ષ કહેવાય નહિ.

મુમુક્ષુ :- તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં પરોક્ષ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં ભાઈએ લખ્યું છે બરાબર. સાંભળને! એ તો અપવાદિક વાત લખી છે. અંદર અપવાદિક વાત રહી જાય. ઉત્સર્ગ વાત એકદમ કરી દીધી. સાધારણ પરદ્રવ્યને જાણે માટે પરોક્ષ કહી દીધું. પણ મતિ-શ્રુત પોતાને જાણતાં પ્રત્યક્ષ છે. રાગને અવલંબે જાણે એ આત્મા જણાય? આહાહા..! એ તો પરની અપેક્ષાએ છે, પરની અપેક્ષા છે. સ્વમાં નહિ. સમજાણું કાંઈ?

એવા અચલપણાને પામેલા '**ચાર ગતિઓને પરનિમિત્તથી જે ભ્રમણ થાય છે તેનો પંચમગતિમાં વ્યવચ્છેદ થયો.**' લ્યો, બે (વિશેષણ) થયા. '**ધ્રુવમચલમ**' બે વાત થઈ.

હવે, અનુપમં. '**વળી તે કેવી છે? જગતમાં જે સમસ્ત ઉપમાયોગ્ય પદાર્થો...**' લ્યો. જગતમાં જે કોઈ આના જેવો આ અને આના જેવો આ, એવા પદાર્થોની કોઈ ઉપમા સિદ્ધને લાગુ પડતી નથી. ચાર ગતિમાં પણ ઉપમા છે, કહે છે. છે ને? ચાર ગતિમાં ઉપમા છે, આવશે અંદર. '**સમસ્ત ઉપમાયોગ્ય પદાર્થો છે તેમનાથી વિલક્ષણ અદ્‌ભુત માહાત્મ્ય હોવાથી તેને કોઈની ઉપમા મળી શકતી નથી.**' આહાહા..! સિદ્ધ ભગવાનની પર્યાયની વાત ચાલે છે, હોં! ગુણ-દ્રવ્યનું તો શું કહેવું! આહા..! ગતિપ્રાપ્ત પરિણમન એનું આવું સ્વરૂપ છે. એવા સિદ્ધોને અમે ભાવથી દ્રવ્યથી નમસ્કાર ઓળખીને કરીએ છીએ, એમ ને એમ આંધળી દોડે નહિ, એમ કહે છે. ઓળખીને કરવું પડે કે નહિ? શું છે ત્યારે? ઓળખ્યા વિના કરતા હશે? માલ લેવા જાય તો ઓળખ્યા વિના જાતો હશે? શાક (આપો). ક્યુ? ઈ મને ખબર નથી. મૂર્ખો લાગે છે આ. કહો. ન્યાં જાણવાની જરૂર છે, અહીં ધર્મકામમાં આંધળુ ચાલતું હશે. શાક લેવા ગયો. બે રૂપિયાનું શાક આપજો. બે રૂપિયાનું. મારા બાપે બે રૂપિયાનું શાક (મંગાવ્યું છે). શાક સમજો છો ને? તરકારી. બે રૂપિયાનું શાક. પણ કયુ? એ મને ખબર નથી. આ પચાસ જાતના શાક છે એમાં કયુ? ઈ મને ખબર નથી. પણ શું લઈ જઈશ તું? આ શાક અને આ નહિ, એમ એના જ્ઞાન વિના શું લેશે? એમ આત્મા આ જ્ઞાનાનંદ તે આત્મા અને રાગ તે નહિ. એમ બેને જુદાં પાડ્યા વિના લેશે, ઉપાડશે શેમાં? ઠરશે શેમાં? છોડશે કોને? સમજાણું કાંઈ?

'**ઉપમા મળી શકતી નથી.**' જોયું! એ ભગવાનને ઉપમા? અનુપમ પદાર્થ, અનુપમ પદાર્થ. એની ઉપમા એને, એની ઉપમા એને. પરની ઉપમા શું લાગુ પડે? ક્યાં કેવળજ્ઞાન! આહાહા..! એક સમયના પર્યાયમાં અનંતા કેવળી સમાઈ ગયા. પર્યાયમાં! તે કાંઈ ગાડા ભર્યા? એક જણો પૂછતો હતો કે એટલા ગાડા ભર્યા પર્યાયમાં? અરે..! ભગવાન! ભાઈ! તને ખબર નથી પડતી? અહીં જ્ઞાનની પર્યાયમાં તને કેટલો ખ્યાલ આવી જાય છે. કેટલો

ખ્યાલ આવી જાય છે. અનંતુ અનંતુ. એક લાકડું લે, એક પાંદડું લે લીંબડાનું. આમ ખ્યાલ આવતા એ અસંખ્ય જીવ છે, એમાં તૈજસ કાર્માણ છે. કાર્મણ, તૈજસના અનંતા રજકણ છે, એક એક રજકણને અનંત ગુણ છે, એક એક ગુણની અનંત પર્યાય છે. એક પાંદડાનું લક્ષ કરે તો આટલું જ્ઞાન તારા ખ્યાલમાં આવી જાય. વર્તમાન. રાગ વિના. એ રાગ ખ્યાલ કરે છે? રાગમાં ક્યાં તાકાત હતી? જ્ઞાન (ખ્યાલ કરે છે કે) આ પાંદડું (આવડું છે).

(સંવત) ૧૯૭૮માં આ પ્રશ્ન બહુ ચાલ્યો હતો. અમારે 'નારણભાઈ' વચ્ચે. ૧૯૭૮ની સાલ. રાણપુરના અપાસરે ઉપર બેઠા હતા. મેડી ઉપર. સામે પીપળો હતો. ૧૯૭૮ની વાત છે, ૪૪ વર્ષ થયા. પીપળાનું પાંદડું આમ હતું. લાંબી શેડ હોય ને? લાંબી. પાંદડું પહોળું અને એટલી લાંબી એની શેડ હોય. એ આવે છે, ઈ વાત પણ આમાં આવે છે. પેલો ક્યો? બીરબલનું આવે છે. બીરબલને સાંભળતા સાંભળતા ઊંઘ આવી ગઈ. પછી દરબાર કહે કે સાંભળ્યું આ? ઊંઘેય આવી નથી. ત્યારે શું હતું? હું વિચાર કરતો હતો કે પીપળાનું પાંદડું મોટું હશે કે એની શેડ લાંબી મોટી હશે? તર્કબાજ હતા. બે લાંબા હોય. બીજી વખતે જ્યારે ઊંઘ આવી ત્યારે કહે, શું કરતા હતા? સાહેબ! ખીસકોલીની પૂંછડી લાંબી કે એનું શરીર સરખું લાંબુ? ખીસકોલ આવે છે ને? શું કહે છે? આમ ટેં.. ટેં.. બોલે. પૂંછડી આવડી લાંબી હોય. ગિલહરી. ગિલહરી કહે છે ને? અમારે ખીસકોલી કહે છે. એના વિચારમાં એવો તર્ક કરતો હતો. હતો તો ઊંઘતો. ઓલાને પૂછ્યું, શું સાહેબ? સાહેબ! વિચારમાં હતો. તમે વિચાર કર્યો છે એવો? હું એ વિચાર કરતો હતો.

અહીં પાંદડે આમ જોયું. આમ નજર પડી. નારણભાઈ તો તર્કબાજ બહુ હતા ને અમારે. ૧૯૭૮ની સાલ. સાહેબ! જુઓ! આ પાંદડુ છે. કેટલા જીવ? અસંખ્ય. એક એક જીવને તૈજસ કાર્મણના આટલા રજકણ. એક એક પરમાણુ. આટલામાં આટલું સમાણું એ જ્ઞાન ખ્યાલ કરી લે છે. જ્ઞાનનો પર્યાય ત્રણ કાળ ત્રણ લોકના પદાર્થને ખ્યાલ કરી લે એવો પદાર્થના પર્યાયનો ધર્મ છે. સમજાય છે કાંઈ? આ તો (સંવત) ૧૯૭૮માં એ બધા વિચાર ચાલતા. એ પાંદડાનું હતું. પાછળ એક મોઢનું ઘર છે. ઈ મોઢના ઘરની સામે છે. દેખાય છે કે નહિ અહીં? ભલે આગમ પ્રમાણ. પણ આગમે આમ કહ્યું છે એવી અસ્તિ છે, એમ છે.

અહીં એ સિદ્ધ કરે છે. અનંત સિદ્ધો છે. મુક્તિને પામ્યા છે. ધ્રુવ છે, અચળ છે, એને કોઈની ઉપમા નથી. એવી વસ્તુ છે કે નહિ? એમ ને એમ માનવું એમ નહિ. આ રીતે અસ્તિ સત્તા છે. એટલી સત્તાનો સ્વીકાર કરનાર આત્મા મોક્ષતત્ત્વનો સ્વીકાર કરવા જાય છે તો એની પર્યાયનો સ્વીકાર એકલા દ્રવ્યના જ્ઞાન વિના સ્વીકાર ન થઈ શકે. એનું જ્ઞાયકસ્વરૂપ ભગવાન આત્માની પ્રતીતિ, ભાન થતાં મોક્ષપર્યાયની પ્રતીત અને શ્રદ્ધા દ્રવ્યના ભાને પર્યાયનું ભાન થાય. સમજાણું કાંઈ? એવી અનુપમ છે, કહે છે. ઓહો..! એ સિદ્ધ

ભગવાનને ઉપમા શું? ઉપમા શું? સમજાણું?

કહે છે, '**આ વિશેષણથી, ચારે ગતિઓમાં જે પરસ્પર કથંચિત્ સમાનપણું મળી આવે છે...**' લ્યો. ગતિ પરસ્પર મળે છે કે નહિ? કોઈ બાદર છે, કોઈ સૂક્ષ્મ છે, કોઈ ફલાણું છે એમ કરીને પણ સમાનપણું છે. આ પંચેન્દ્રિય છે. પંચેન્દ્રિયપણું લ્યોને. સર્વાર્થસિદ્ધને પંચેન્દ્રિયપણું, નારકીને પંચેન્દ્રિયપણું. એ અપેક્ષાએ સમાન દેખાય છે. આને-સિદ્ધને તો કોઈની સાથે સમાનતા જ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કહે છે, પંચમગતિમાં વ્યવચ્છેદ થયો. '**કથંચિત્ સમાનપણું મળી આવે છે...**' એવું પંચમગતિમાં રહ્યું નહિ. એકલી પોતાની દશા. તેને કોની ઉપમા આપવી? આને તો બાદરપણું મળ્યું, પંચેન્દ્રિયપણું મળ્યું, આને પણ મળ્યું છે. (બાદરને) બધાયને હોય છે. એક સૂક્ષ્મ સિવાયના. સૂક્ષ્મમાં પણ પર્યાપ્તપણું હોય, અપર્યાપ્તપણું હોય. પર્યાપ્તિ, અપર્યાપ્તિ ગતિવાળાને. એટલું તો દરેક ગતિમાં સમાનપણાના બોલ ઘણાંય છે. સિદ્ધની પર્યાયને કોઈ સમાનપણું છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવા સિદ્ધને લક્ષમાં લઈને આત્મા તરફની એકાગ્રતા કરવી એને સિદ્ધને વંદન કર્યું અને આત્મામાં સ્થાપ્યા એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

હવે એક બોલ રહી ગયો છે. ગતિ શબ્દ છે ને એમાંથી કાઢ્યું છે. ગતિ છે ને? અનુપમ અને ગતિ. '**धुवमचलमणोवमं गदिं**', '**गदिं**'માંથી આ બોલ કાઢ્યા છે. ગતિમાંથી આ કાઢ્યું છે. ગતિ પરિણમન છે એ અપવર્ગ છે અને આ બીજા છે તે ત્રિવર્ગ છે. જુઓ! બે કાઢ્યા એમાંથી. '**અપવર્ગ તેનું નામ છે.**' ગતિનું, હોં! અપવર્ગ. અપવર્ગ નામ સિદ્ધગતિ પર્યાય. અપવર્ગની સામે ત્રિવર્ગ. '**ધર્મ, અર્થ અને કામ...**' ધર્મ એટલે પુણ્ય. અર્થ એટલે પૈસો, કામ એટલે વિષયવાસના. બે પાપ, એક પુણ્ય. આ અપવર્ગ સિદ્ધગતિ ત્રિવર્ગથી બીજી જાત છે આખી. સમજાણું કાંઈ? ધર્મ, અર્થ, કામ. જુઓ! કેટલા બોલ ગુલાંટ મારી મારીને કાઢે છે. '**એ ત્રિવર્ગ કહેવાય છે.**'

'**મોક્ષગતિ આ વર્ગમાં નહિ હોવાથી...**' મોક્ષગતિ પુણ્યમાં નથી, લક્ષ્મીમાં નથી, કામમાં નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :-...

ઉત્તર :- ધર્મ કે દિ' હતો લક્ષ્મી? ઈ પૂછતા હતા, લક્ષ્મીથી પુણ્ય થાય. પંડિતજીની સાથે વાત થઈ હતી કે નહિ? ન્યાં શેત્રુંજય. જીવાભાઈ. બધા શેઠિયાઓ પૈસા ખર્ચે. પાંચ-દસ હજાર, પચાસ હજાર. થઈ ગયા ધર્મ. ધૂળમાંય નથી, સાંભળને! પૈસાવાળાને એમ અભિમાન થાય કે અમે પૈસાવાળા છીએ માટે આ ધર્મ ટકે છે. શોભા અમારી છે. ધૂળમાંય નથી, સાંભળને હવે. બહારમાં એવા મંદિર કરવા, ફલાણાં કરવા એ બધા પૈસાવાળા (કરે છે). ધૂળેય નથી કર્યા તેં, સાંભળને. એ તો પુદ્‌ગલની પર્યાયથી ત્યાં થયા, કોણ કરે છે એને? પૂછ્યું હતું પંડિતજીને. ખાનગીમાં શું પૂછ્યું હતું? તમે પુણ્ય માનો છો ને? પુણ્ય

માનો છો? ઉપર પૂછ્યું હતું ને. મોદીના ઘરે. પુણ્ય માનો છો? પુણ્ય માનો છો તો શું થાય? પુણ્યને લઈને પૈસા મળ્યા અને પૈસાને લઈને પાછો ધર્મ થાય.

મુમુક્ષુ :- પહેલાં એમ પૂછ્યું કે ક્રિયામાં માનો છો?

ઉત્તર :- ક્રિયામાં માનો છો? પહેલા એમ પૂછ્યું. આવા ને આવા અગ્રેસરો બધા. પેલા નહિ? કેવા? શું કહેવાય? જીવા પ્રતાપ. મોટા શેઠિયા. નવકાર ગણતા. નવ લાખ. નવ લાખ જપંતા નરક નિવારે. ધૂળમાંય નથી, સાંભળને! નવ લાખ (શું) અનંત વાર નવકાર ગણ્યા. એ તો શુભભાવ છે, પુણ્યબંધ છે. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો કહે છે, ધર્મથી-પુણ્યથી મોક્ષગતિ જુદી જાત છે અને પાપથી પણ જુદી જાત છે. એ પુણ્યનું ફળ નથી, પાપનું ફળ નથી. આહા..! ત્રિવર્ગથી અપવર્ગ એ જુદી જાત છે આખી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- વર્ગ એટલે સમૂહ..

ઉત્તર :- સમૂહ નથી આવતું તમારે? એકડિયાનો વર્ગ, બે વર્ગ નથી કહેતા? ત્રિવર્ગ-ત્રણ પ્રકારનો સમૂહ-ધર્મ, અર્થ અને કામ. અપવર્ગ-વર્ગમાંથી નીકળી ગઈ. અનંતા સિદ્ધો વર્ગથી રહિત થઈ ગયા. અપવર્ગ છે, અપવર્ગ છે. ધર્મ એટલે પુણ્ય-પાપના ફળો. ધર્મ એટલે પુણ્ય અને અર્થ એટલે પાપ. બેયનું ફળ ઈ નથી અને એ બે ચીજ પણ નથી. વર્તમાન બે ચીજ પણ નથી કે બે એનું ફળ પણ નથી. એ તો અપવર્ગ ચીજ છે. કારણ કે ધર્મ, અર્થ ને કામથી જુદી ચીજ છે. એવા સિદ્ધ ભગવાન, જેને ઉપમા નથી, જેનું અવિનાશીપણું ધ્રુવ છે-સ્વભાવભૂત છે, જે અચળ છે, ઉપમા નથી અને ત્રિવર્ગમાંથી નીકળીને અપવર્ગ છે.

'**આવી પંચમગતિને સિદ્ધ ભગવંતો...**' લ્યો. '**મોક્ષગતિ આ વર્ગમાં નહિ હોવાથી તેને અપવર્ગ કહી. આવી પંચમગતિને સિદ્ધ ભગવંતો પામ્યા છે.**' અનંતા આત્મા સંસારીપણે હતા, એ આ રીતે સિદ્ધપણાની પર્યાયને પામ્યા છે. ધ્રુવપણે આત્મા એ રહ્યા છે. સંસારી પર્યાયનો વ્યય થયો છે, સિદ્ધપર્યાય અપવર્ગપણે ઉત્પન્ન થઈ છે. સમજાણું કાંઈ? એ તો જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા છે. એનો પ્રયત્ન જ્ઞાનમાં જોઈએ. સમજાણું? રાગમાં પ્રયત્ન એ કાંઈ આત્માનો પ્રયત્ન છે? એ આવા સિદ્ધ ભગવંતો તે પોતાના વીર્યથી પરિણમનને પામ્યા છે. અનંતા સ્વરૂપને જેણે ધારી રાખ્યું એવું પરિણમન છે. '**તેમને...**' માથે કહ્યું હતું પણ ફરીને લીધું પેલો મેળ કરવા. વસ્તુ તો એકવાર કહી છે ટીકામાં.

'પોતાના તથા પરના આત્મામાં સ્થાપીને,...' લ્યો. એવા મારા આત્મામાં અને પરના આત્મામાં સ્થાપીને. અહો..! હું આ સિદ્ધ ભગવાનને વંદન કરી અને એવા સિદ્ધને મારા પર્યાયમાં મેં (સ્થાપ્યું). સિદ્ધપણું તે રાગમાં સ્થપાતું હશે? રાગ છે ને વિકલ્પ, એમાં રાગમાં સિદ્ધ સ્થપાય? વિકારમાં અવિકારી પર્યાય સ્થપાય? રાગ વિનાની જે જ્ઞાનપર્યાય છે તે

નિર્મળ છે ક્ષયોપશમ ભાવે, એમાં અનંતા સિદ્ધ નિર્મળપણે સ્થાપ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? એ અમે સ્થાપીને બીજા જીવને પણ.. કહે છે, પરના આત્મામાં સ્થાપીએ છીએ. ભગવાન આવા છે, ભાઈ! ધ્રુવ છે, અચળ છે, અનુપમ છે, અપવર્ગ છે. ગતિને પ્રાપ્ત છે. એવા સિદ્ધને તમારા આત્મામાં સ્થાપું છું. હવે હું સમયસાર કહીશ. એ શ્રવણ કરતાં કરતાં તારી એકાગ્રતા વધી જશે અને અણએકાગ્રતા ટળી જશે, આ એમ કહેવા માગે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**સમયનો (સર્વ પદાર્થોનો અથવા જીવપદાર્થનો) પ્રકાશક એવો આ પ્રાભૃત નામનો...**' સમયપ્રાભૃત છે ને? '**અર્હંતપ્રવચનનો અવયવ...**' છે આ તો એક. આ કંઈ આખું પ્રવચન નથી. બાર અંગ આખું નથી. આ તો અર્હંતપ્રવચનનો એક ભાગ-અવયવ છે. આહાહા..! '**(સર્વ પદાર્થોનો અથવા જીવપદાર્થનો)**...' એમાં બધું આવી જાય. '**એવો જે પ્રાભૃત નામનો અર્હંતપ્રવચન...**' અર્હંતપ્રવચન.. અર્હંતપ્રવચન. ઈન્દ્રોને પૂજવા લાયક એવા ભગવાન અર્હંત, એનું પ્રવચન-એની જે વાણી-ધ્વનિ, એનો એક અંશ છે આ તો. સમયપ્રાભૃત.. સમયપ્રાભૃત એ તો ભગવાનના પ્રવચનનો એક અવયવ-અંશ છે. આહાહા..! '**(અંશ) તેનું,...**' શું કરવા કહીશ? '**અનાદિ કાળથી ઉત્પન્ન થયેલા...**' અનાદિ કાળથી ઉત્પન્ન થયેલા. પોતાનો જે રાગ છે એ અનાદિ કાળનો છે, એ કંઈ નવો નથી. 'પંચાસ્તિકાય'માં આવે છે ને? અનાદિથી.. ઈ આ શૈલી છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'. વ્યવહાર... અનાદિ વાસિત બુદ્ધિ.. છે ને ઈ? ઈ આ શબ્દ છે. ૭૨. અનાદિવાસિત બુદ્ધિ. અનાદિવાસિત બુદ્ધિ એટલે પેલો રાગ અનાદિનો છે ને એમ. નિશ્ચયનું ભાન છે પણ વ્યવહાર રાગ વચમાં આવ્યો. આ તો અહીંથી જ પાધરું નાખ્યું ને. '**અનાદિ કાળથી ઉત્પન્ન થયેલ મારા...**' હવે પોતે તો મુનિ છે. પણ હજી સમકિતમોહનીયનો ભાગ બાકી છે, ક્ષાયિક નથી થયું. સમજાણું કાંઈ? અને જરી અસ્થિરતાનો વિકલ્પ બાકી છે. એને અહીં મોહ શબ્દે વર્ણવ્યો છે. એટલો પાતળો પણ હજી મોહ મારે અનાદિનો છે. સમજાણું કાંઈ? કોઈ દિ' મોહ તૂટી ગયો હોય અને મોહ થાય, એમ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? બિલકુલ મોહરહિત થાય અને પછી મોહ થાય, એમ બને નહિ. આ ધારા મેં સ્વભાવની એકતા દ્વારા તોડી છે, પણ આ અસ્થિરતાની ધારા સમકિતમોહનીય આદિ થોડો છે એ તો એમ ને એમ પ્રવાહ અનાદિનો છે, નવો નથી. સમજાણું કાંઈ?

'**મારા અને પરના મોહના નાશ માટે,...**' પાઠ તો આટલો જ છે. સમજાણું? '**अनादिमोहप्रहाणाय**'. બસ. પેલાએ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ નાખ્યા ને? પણ ઈ કાંઈ જરૂર નહિ. ખરી રીતે મોહ. મોહ નાખતાં પોતાનો ભાવ પણ અસ્થિર છે એ પણ આવી જાય છે અને મોહ નાખતાં સામાને મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન હોય તો એ પણ આવી જાય છે. બેયના નાશ માટે આ કહીશ. સમજાણું કાંઈ? '**મારા અને પરના મોહના નાશ માટે...**' એક જ વાત. અર્હંતપ્રવચનનો અવયવ મોહના નાશ માટે છે. મોહના રાખવા માટે આ

પ્રવચન અને એનો અંશ નથી. વ્યવહાર છે એ નાશ કરવા માટે છે. પ્રવચન એમ કહે છે, નાશ કરવા માટે છે. સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનીને વ્યવહારનો રાગ બાકી છે હજી. રાગ ન હોય તો વીતરાગ થઈ ગયેલા હોય. પણ એ વ્યવહારનો રાગ પણ નાશ કરવા માટે આ પ્રવચનનો અંશ છે. સમજાણું કાંઈ? પણ આ વ્યવહાર કંઈ કરે, વ્યવહાર હોય તો નિશ્ચય થાય. ભાઈ! એમ ન હોય. રાગ હોય તો અરાગ દશા થાય એમ ન હોય. બેય વિજાત છે, બેય વિજાત છે. સમજાણું કાંઈ? એવો વીતરાગ માર્ગ છે. ભગવાન આત્મા રાગના અવલંબન વિના ત્રિકાળ ચૈતન્યના વીતરાગી પિંડને અવલંબતો જે પર્યાય પ્રગટે એ વીતરાગી દશા હોય અને જે રાગ બાકી છે અનાદિનો એને તો નાશ માટે આ અર્હંતપ્રવચનનો અવયવ છે. રાખવા માટે, કરવા માટે, કરવા જેવો છે માટે આ પ્રવચનનો અંશ નથી.

મુમુક્ષુ :- મોહ-ચારિત્રમોહ?

ઉત્તર :- હા, ચારિત્રમોહ. સમકિતમોહ પણ બાકી છે ને થોડો. થોડો સમકિતમોહ પણ બાકી છે ને. ક્ષાયિક સમકિત નથી.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- નહિ, નહિ. કોણ કહે છે? ચુનીલાલ. એને ક્યાં (ખબર છે).

અહીં તો મોહ શબ્દ વાપર્યો છે. થોડો અસાવધાનીનો અંશ છે, અસાવધાની. રાગ છે ને? એ સમકિતમોહનીય. ક્ષયોપશમ સમકિતીની ક્ષાયિક લેવાની તૈયારી છે. ભગવાન પાસે ગયા હતા. અહીં તો મોહ શબ્દે જરી અસ્થિરતા. હવે એને શી ખબર. ઈ ભગવાન પાસે ગયા નહોતા, ઈ ક્યાં છે? ફલાણું.. આ છે. પંચાસ્તિકાયની ટીકામાં છે, જુઓ! છે કે નહિ પંચાસ્તિકાયમાં પેલું સંસ્કૃત નહિ? 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં છે. તારે આચાર્યનો આધાર જોઈતો હોય તો. 'કુંદકુંદાચાર્ય' ત્યાં ગયા હતા. છે ને પંચાસ્તિકાયમાં? છે ને. અને 'દર્શનસાર'માં દેવચંદજીમાં છે. અરે..! પદ્મનંદી નાથ જો ભગવાન પાસે ન ગયા હોત તો અમને મુનિને.. એ આપણે લખ્યું છે આમાં. છે ને? ઈ શ્લોક છે ને? દર્શનસાર.

जइ पउमणंदिणाहो सीमंधरसामिदिव्वणाणेण।
ण विवोहइ तो समणा कहं सुमग्गं पयाणंति।।

'જયસેનાચાર્ય'માં છે. લાવોને. દેખો! '**अथ श्रीकुमारनन्दिसिद्धान्तदेवशिष्यैः प्रसिद्धकथान्यायेन पूर्वविदेहं गत्वा**' 'જયસેનાચાર્યદેવ' કહે છે. '**वीतरागसर्वज्ञसीमंधरस्वामी परमदेवं दृष्टवा तन्मुखकमलविनिर्गतदिव्यवाणीश्रवणावधारितपदार्थाच्छुद्धात्मतत्त्वादिसार्थं गृहीत्वापुनरप्यागतैः**' ભગવાન પાસે જઈને આવ્યા. 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની 'પંચાસ્તિકાય'ની ટીકા. અથવા... સમજ્યાને? '**एवं श्रीमत्कुन्दकुन्दाचार्यदेवैः पद्मनन्द्याद्यपराभिधेयैरन्तस्तत्त्वबहिस्तत्त्व-गौणमुख्यप्रतिपत्यर्थं, अथवा शिवकुमारमहाराजादिसंक्षेपरुचिशिष्यप्रतिबोधनार्थं विरचिते**' ભગવાન પાસે ગયા હતા, ઈ પણ ના પાડે છે. હવે પણ તને એક્કેય ખબર ન મળે. અહીં તો

કહે છે,.. સમજાણું?

'મારા અને પરના મોહના નાશ માટે...' મોહ શબ્દે એ તો આણે અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ નાખ્યું છે. પોતાને નહિ. જેમ પરમ વિશુદ્ધ થઈ...

મુમુક્ષુ :- લાગુ પડે ઈ હોયને.

ઉત્તર :- એમ જ હોય ને. 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' શું કહ્યું? મને પરમ વિશુદ્ધિ હજો. પરમ વિશુદ્ધિ. શુદ્ધિ તો છે. પંડિતજી! શુદ્ધિ તો છે. પરમ વિશુદ્ધિ. જરી રાગ છે (તો) એ કાળમાં પરમ વિશુદ્ધિ હજો. એને વિકલ્પને કારણે નહિ. સ્વભાવને કારણે. અહીં આચાર્યે એ જ મૂક્યું છે. એ ધ્વનિ એક જ ધ્વનિ છે. મારો અને પરનો મોહ. જરી અસાવધાની થોડી બાકી છે, (ટીકા) કરતા નાશ થઈ જશે. તમારું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન છે એ પ્રવચનનો અર્થ કરતાં નાશ થશે. એ માટે આ કહીશું. વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)